

**EURÓPAI DOKTORI TANULMÁNYOK A TANÁRKÉPZÉS
TERÜLETÉN: ÁTFORMÁLÓ TANÁRI TANULÁS A JOBB TANULÓI
TANULÁSÉRT EGY KIALAKULÓ EURÓPAI KONTEXTUSBAN**

PESTI CSILLA

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának kutatója
csilla.pesti@ppk.elte.hu

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem négy másik ország egyetemével és egy szervezettel való együttműködésben 2012-ben indította útjára az Európai Doktori Tanulmányok a Tanárképzés Területén (European Doctorate in Teacher Education - EDiTE) elnevezésű projekt első ciklusát. A projekt nemrég lépett a második fázisába, melynek keretén belül az elkövetkező három évben megvalósul „A tanuló tanár” c. kutatási projekt, illetve az intézmény Neveléstudományi Doktori Iskolája által kínált programok listája is bővült. Ezen írás bemutatja a projekt múltját és jelenét, az ELTE „Tanuló tanár” elnevezésű kutatási projektjét, s annak három alkotórészét, valamint kitér az ELTE/EDiTE doktori programra is.

Bevezető

Az Európai Doktori Tanulmányok a Tanárképzés Területén (European Doctorate in Teacher Education, továbbiakban EDiTE) elnevezésű projekt az Európai Unió Horizont 2020 kutatási és innovációs keretprogramján belül, a *Marie Skłodowska-Curie* cselekvési alprogram támogatásával öt ország egy-egy egyetemének partnerségében valósul meg. A kutatási projekt fókuszában az átformáló tanári tanulás áll, mely hozzájárul a hatékonyabb tanulói tanulásához, s mindezek vizsgálata egy kialakuló európai kontextusban történik. Ahogyan arra a „Transzformatív tanári tanulás az eredményesebb tanulói tanulásért egy kialakuló európai kontextusban” (Transformative Teacher Learning for Better Student Learning in an Emerging European Context) kutatási projektmegnevezés is utal, a kutatás három alappillérenek (1) a tanári tanulás, (2) a tanulói tanulás, valamint (3) az európai kontextus tekinthető.

A *tanári tanulás pillére* az oktatás legjelentősebb kérdéseit feszegeti, vagyis a tanítás minőségének fejlesztését, az osztálytermi folyamatok hatékonyságának növelését, illetve a tanárok gyakorlati tudásának fejlesztését hangsúlyozza. A második, azaz a *tanulói tanulás pillére* a mérhető jellemzők (például hatékonysági vizsgálatok) mellett a nem mérhető komponenseket is magába foglalja, hiszen a legtöbb tanulási tapasztalat nehezen mérhető. A harmadik, az *európai kontextust jelentő pillér* keretén belül végzett kutatói munka a tanári tanulást, a készségeket, a kompetenciákat, illetve az attitűdöket az európai környezet összefüggésében értelmezi.

Jelen írás kitér az EDiTE kutatási projekt első ciklusát jellemző előzmények részletezésére, a második ciklus céljainak és a résztvevő partnereknek az ismertetésére, a doktori program, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem az EDiTE projekthez kötődő, „A Tanuló Tanár” (The Learning Teacher) elnevezésű kutatási projektjének bemutatására is. Az írás a forrásoknál feltüntetett angol nyelvű, elektronikus formában elérhető projektdokumentumok alapján készült.

Előzmények, az EDiTE projekt első ciklusa

Az európai felsőoktatási térség öt országának kezdeményezésére 2012-ben indult útjára az EDiTE kutatási program, melynek célja egy innovatív, úttörő szerepet is betöltő, interdiszciplináris tanárképzési doktori program kidolgozása volt. Ezen felül a projekt céljai között szerepel a tanárképzés és a kutatás közötti kapcsolat szorosabbá tétele a gyakorlatot, a szakpolitikát és a kutatást egyaránt felölelő kérdések feszegetésével, a résztvevő intézményekben működő kutatócsoportok megerősítése és a kutatási kapacitás növelése, a fiatal kutatók és oktatási szakemberek karrierjében egy következő, jövőbe mutató „állomás” létrehozása, s végül, de nem utolsósorban a résztvevő hallgatók körében a tanárképzéssel szembeni kritikus szemlélet formálása.

Az első ciklusban, mely 2012. október 1-től 2014. szeptember 30-ig tartott, a következő felsőoktatási intézmények és szervezetek vettek részt:

1. Innsbrucki Egyetem (Universität Innsbruck, Innsbruck, Ausztria), projektvezető,
2. Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest, Magyarország), projektpartner,
3. Alsó-sziléziai Egyetem (Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław, Lengyelország), projektpartner,
4. Lisszaboni Egyetem (Universidade de Lisboa, Lisszabon, Portugália), projektpartner,
5. Bukaresti Egyetem (Universitatea din București, Bukarest, Románia), projektpartner,
6. European Network on Teacher Education Policies (ENTEP), projektpartner.

Ebben a fázisban történt meg a képzési program kidolgozása.

Az EDiTE projekt második ciklusa

A projekt 2015. október 1-én lépett a második ciklusába, mely 2019. szeptember 30-ig tart, s a következő felsőoktatási intézmények partnerségi együttműködésében valósul meg:

1. Innsbrucki Egyetem (Universität Innsbruck, Innsbruck, Ausztria), projektvezető,
2. Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest, Magyarország), projektpartner,
3. Alsó-sziléziai Egyetem (Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław, Lengyelország), projektpartner,
4. Lisszaboni Egyetem (Universidade de Lisboa, Lisszabon, Portugália), projektpartner,
5. Masaryk Egyetem (Filozofická Fakulta Masarykovy Univerzity, Brno, Csehország), projektpartner.

A projekt keretén belül 15 pályakezdő kutató (Early Stage Researcher, a továbbiakban ESR) kap lehetőséget az EDiTE célkitűzéseivel összehangolt kutatási célok megvalósítására irányuló kutatói állás betöltésére. Az előző bekezdésben felsorolt partnerintézmények mindegyike három pályakezdő kutatót alkalmaz teljes munkaidőben, három éves időtartamra. Az ESR-ek a saját kutatásukon felül a projekt előző ciklusában kidolgozott doktori programban is részt vesznek, így a három éves periódus végén doktori fokozatukat is megszerzik.

Az ELTE „A Tanuló Tanár” kutatási programja

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán három pályakezdő kutató dolgozik „A Tanuló Tanár” (The Learning Teacher) elnevezésű kutatási programban, mely tulajdonképpen az EDiTE „Transzformatív tanári tanulás az eredményesebb tanulói tanulásért egy kialakuló európai kontextusban” projekt egy komponensét alkotja. A három ESR két szerepben tevékenykedik, egyrészt a Neveléstudományi Doktori Iskolai hallgatóiként, másrészt pedig teljes állásban alkalmazott kutatóként. Ebből kifolyólag hat különböző közösséghez tartoznak, s dolgoznak együtt az azokhoz tartozó személyekkel:

1. az öt partnerintézmény által alkalmazott 15 ESR-ből álló közösség, melynek tagjai együttesen valósítják meg a közös EDiTE kutatási programot,
2. az ELTE alkalmazásában álló három ESR közössége, akik a közös EDiTE kutatási program egy komponensét valósítják meg,
3. az ELTE azon szervezeti egységeinek közösségei, ahol a három ESR a napi kutatási tevékenységét végzi,
4. az azonos tematikus területen dolgozó, de más partnerintézmények alkalmazásában álló ESR-ek közössége,
5. azon egyetem kutatói közössége, ahol az ESR a mobilitási tevékenységét teljesíti,
6. az ELTE doktori iskolájának közössége, többek között a Doktori Iskola által kijelölt témavezető.

Ahogy az az előző felsorolás harmadik pontja is ismerteti, a három pályakezdő kutató az ELTE három különböző szervezeti egységéhez, kutatócsoportjához tartozik, s ezen egységek tagjaiként, más tagokkal együttműködve végzik napi szintű tevékenységüket. A három ESR-t fogadó, s munkájukat koordináló kutatócsoport illetve azok vezetői a következők: (1) Iskola, Pedagógus, Pedagógusképzés Kutatócsoport, vezetője *Prof. Dr. Vámos Ágnes*, (2) Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoport, vezetője *Prof. Dr. Halász Gábor*, (3) Felnőtt-tanulás és -tanítás Kutatócsoport, vezetője *Dr. Kereszty Orsolya*.

„A Tanuló Tanár” projekt háttérében húzódó fő kutatási kérdés nem más, mint hogy hogyan tanulnak a tanárok a gyakorlatban, illetve hogyan javítható a tanári tanulás az eredményesebb tanulói tanulás érdekében. A projekt a tanárok gyakorlatban és munkahelyen történő tanulásának jobb megértésén felül olyan új fejlesztési elképzelésekhez is hozzájárul, melyek a tanári tanulás minőségének fejlesztésére irányulnak.

Az ELTE kutatási projektjével, illetve a közös EDiTE projekt célkitűzéseivel összhangban a három ESR három különböző kutatási témakörrel foglalkozik, melyek magukba foglalják (1) a tanárképzési programok alakulását különböző országokban, különös tekintettel a praktikum szerepére a tanári kompetenciák fejlesztésében, (2) a tanárok tanulását iskolákban, mint innovatív környezetekben, a tanterv-reformok és az oktatási fejlesztési beavatkozások kontextusában, valamint (3) a tanárok és más szakemberek professzionális tanulását. Az alábbi három alfejezet e kutatási témaköröket mutatják be.

A tanárképzési programok alakulása különböző országokban, különös tekintettel a praktikum szerepére a tanári kompetenciák fejlesztésében

Az európai tanárképzésben megfigyelhető változások markánsan kihatnak a tanárképzés és a tanítási gyakorlat kapcsolatára, s ebből eredően a tanárképzési programokban jelen lévő praktikummal kapcsolatban is számos kihívás merül fel. E kihívások között megemlítendő (1) a tanárképzési programok újrastrukturálása, mely a tanulással kapcsolatos új elméleti modellekkel is összefüggésben áll, (2) az új oktatási szereplők és (3) az újfajta együttműködési modellek megjelenése, valamint (4) a kezdeti tanárképzés és a tanárok folyamatos szakmai fejlődésének standardokra való alapozása. A tanárképzés e kihívásainak nemzetközi jellege mellett nem szabad megfeledkezni arról, hogy azokra igen erős hatással van a nemzeti és a helyi, lokális kontextus a nemzeti oktatási hagyományok, illetve a helyi iskolai kultúrák formájában (*Rapos és mtsai, 2014*).

E kutatás célja a tanárképzési programok alakulásának összehasonlító elemzése, valamint a tanárképzés területén végbemenő változásokra jellemző közös európai dimenzió azonosítása. A vizsgálat keretén belül több ország (többek között az EDiTE projektben résztvevő országok) tanárképzési és folyamatos szakmai fejlődési programja kerül elemzésre, ugyanakkor a tanárképzési praktikum és a

különböző oktatási szereplők tanulásról alkotott nézetei közötti kapcsolat is elemzésre kerül egy empirikus vizsgálat keretén belül.

A fentiekben ismertetett kutatást az Iskola, Pedagógus, Pedagógusképzés Kutatócsoport-hoz tartozó pályakezdő kutató valósítja meg *Dr. Győri János* és *Dr. Kopp Erika* témavezetésével.

Tanárok tanulása iskolákban, mint innovatív környezetekben, a tanterv-reformok és az oktatási fejlesztési beavatkozások kontextusában

Az oktatás egyik legjelentősebb kihívása azon kérdés megválaszolása, hogy hogyan javítható a tanítás minősége, hogyan fejleszthető a tantermi folyamatok hatékonysága, illetve hogyan alakítható ki a tanárok gyakorlati tudása. A legtöbb tanterv-fejlesztési beavatkozás a tanárok tanulásának fejlesztésére irányul, hiszen ez az az „eszköz”, mely hozzájárul az új kihívásokhoz való alkalmazkodáshoz nem csak individuális, de iskolai (szervezeti) és nemzeti szinteken is (*McLaughlin - Berman, 1975; Vera et al, 2011; Halász, 2014*).

Kutatási eredmények mutattak rá arra, hogy a jellemzően tudás-intenzív iskolák által biztosított innovatív tanulási környezet tekinthető a leginkább serkentő környezetnek a tanári tanulás szempontjából. A dinamikus szervezeti környezet hozzájárul az alkalmazott módszerek gazdagításához, a helyi szintű innovációk kezdeményezéséhez, a szervezeti kultúra kialakításához, s nem utolsósorban a tanulói motiváció növekedéséhez és a tanulói eredmények javulásához (*Baráth, 2014; Giles – Hargreaves, 2006; OECD, 2000*).

Az előző bekezdésekben megfogalmazottak alapján e kutatás fő célja az innovatív tanulási környezetet biztosító iskolákban végbemenő tanári tanulás természetének megértése a tanterv-reformok és az oktatásfejlesztési beavatkozások kontextusában. Ezen felül a vizsgálat céljai között megemlíthető a kísérletezés szerepének megértése a tanári tudásfejlesztésben (egyéni és intézményi szinten), valamint annak feltárása, hogyan biztosítják az oktatási tanterv-fejlesztési beavatkozások, a különböző támogató szolgáltatások és a szakmai hálózatok a tanárok számára az egymástól való tanulást.

Az itt ismertetett kutatást a Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoport-hoz tartozó pályakezdő kutató valósítja meg *Prof. Dr. Halász Gábor* témavezetésével.

A tanárok és más szakemberek professzionális tanulása

A felnőttkori tanulás jelentős mértékben a munkahelyen történik, s e folyamat legtöbbször nem tudatosan megy végbe, hiszen a tanulási szituációk sok esetben szervezetlen módon alakulnak ki. Ez alapján elmondható, hogy a felnőttkori tanulás leginkább informális módon, a munkahelyen megy végbe.

A munkahelyen végbemenő tanulást a szakirodalom sokféleképpen értelmezi. *Erdei (2009)* szerint a munkahelyi tanulás leggyakoribb formái a nem-formális és informális tanulás. A munkahelyi tanulás mérésének nehézsége a tanulás

megvalósulási lehetőségeinek széles palettájában keresendő. A képzések formájában megvalósuló nem-formális tanulás mérése egyszerű, hiszen lehetséges tesztek, gyakorlati értékelések alkalmazása is. Az informális tanulás esetében a tanulás mérése már nehezebb, hiszen az tulajdonképpen a munka „melléktermékeként” értelmezhető (Nieuwenhuis - Van Woerkom, 2007).

A fent megfogalmazottak alapján e kutatás célja a különböző ágazatok szakembereire jellemző tanulás, valamint a szakemberek saját tanulásáról és szakmai fejlődéséről való gondolkodásának vizsgálata. A szakmai tanuló közösségek vizsgálata horizontálisan történik a kiválasztott szakterületeken (például oktatás, egészségügy stb.).

Az itt ismertetett kutatást a Felnőtt-tanulás és -tanítás Kutatócsoport-hoz tartozó pályakezdő kutató valósítja meg *Dr. Kereszty Orsolya* témavezetésével.

Az ELTE/EDiTE doktori program bemutatása

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karához tartozó Neveléstudományi Doktori Iskola (vezetője *Prof. Dr. Halász Gábor*) programjai között a 2016/2017-es tanévtől Az Európai Doktori Tanulmányok a Tanárképzés Területén (European Doctorate in Teacher Education) elnevezésű program is megtalálható. E doktori programra az EDiTE kutatási projekt három pályakezdő kutatója mellett más hallgatók is jelentkezhetnek. Az angol nyelvű, 180 kreditértékű program két modulból áll:

1. haladó pedagógiai tanulmányok modulja (Advanced Pedagogical Studies Module),
2. kutatás-intenzív modul (Research Intensive Module).

Míg a haladó pedagógiai tanulmányok modulja elméleti, kutatás-módszertani és választható kurzusokat foglal magába, addig a kutatás-intenzív modul közvetlenül járul hozzá a doktori program hallgatóinak kutatásaihoz (például publikálási tevékenységek segítése, tanítási tevékenység, disszertáció elkészítése stb.). Az *1. táblázat* ismerteti a két főmodulhoz rendelt almodulokat, illetve azok kreditértékeit.

1. táblázat: Az ELTE/EDiTE doktori program modulrendszere (forrás: ELTE/EDiTE PhD Program)

<i>Fő modul</i>	<i>Almodul</i>	<i>Kredit (ECTs)</i>
1. modul Haladó pedagógiai tanulmányok modulja	Elméleti kurzusok	28
	Kutatás-módszertani kurzusok I	14
	Választható kurzusok	21

(Advanced Pedagogical Studies Module)		
1. modul összesen		63
2. modul Kutatás-intenzív modul (Research Intensive Module)	Kutatás-módszertani kurzusok II	14
	Tanárképzési kurzusok, melyek segítik az egyéni kutatást	28
	Tudományos és tanítási tevékenységek, disszertáció elkészítése	75
2. modul összesen		117
Összesen		180

E doktori program kurzusai között kötelező és választható tantárgyak egyaránt megtalálhatóak. A kurzusok elsősorban az általános elméleti alapokra, a kutatás-módszertanra, valamint a tanárképzésre, illetve a tanárok tanulására fókuszálnak. A kutatás-intenzív modulba tartozó kurzusok közül több is személyre szabható, hiszen a hallgató és a témavezető együttműködésén alapulnak. A 2. táblázat a doktori program által kínált kötelező és választható kurzusokat ismerteti.

2. táblázat: Az EDiTE doktori program által kínált kurzusok (forrás: ELTE/EDiTE PhD Program)

<i>Modul</i>	<i>Kurzus</i>	<i>Kredit (ECTs)</i>
Elméleti kurzusok		
APS	Az oktatás történelmi perspektívái	7
	Kutatási stratégiák és paradigmák	7
	Globális trendek az oktatáskutatásban	7
	Európai integráció és oktatás	7
Kutatás-módszertani kurzusok		
APS/RIM	Kutatási projektmenedzsment	7
	Kvantitatív kutatás	7
	Kvalitatív kutatás és kevert módszerek	7
	Tantermi kutatás	7
	Hogyan írjunk és publikáljunk angol nyelven?	7
Tanárképzési kurzusok		
RIM	Szakmai tanulás és a reflektív szakemberek támogatása	7
	Összehasonlító trendek a tanárképzésben	7
	Tanári szakmaiság	7

	Tanárképzés tervezése	7
	Európai tanárképzési rendszerek	7
Választható kurzusok		
APS	Más programok által kínált kurzusok	21
Tudományos és tanítási tevékenységek		
RIM	Publikáció	24
	Kutatás-intenzív kurzus I.	3
	Kutatás-intenzív kurzus II.	3
	Kutatás-intenzív kurzus III.	3
	Kutatás-intenzív kurzus IV.	3
	Egyéb tudományos tevékenység, tanítás	39
Összesen		180

Az ELTE/EDiTE doktori program a 2016/2017-es tanévtől kezdve a Neveléstudományi Doktori Iskola angol nyelvű kurzuskínálatát is gazdagítja, s így a program, illetve a kurzusok elérhetőek a külföldi, magyarul nem beszélő hallgatók számára is.

Irodalom

- Baráth Tibor (2014): Az iskola mint tanulószervezet. In: Benedek András – Golnhofér Erzsébet (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből - 2013: Tanulás és környezete*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Budapest. 235-255.
- Dusya, V. – Crossan, M. – Apaydin, M. (2011): A Framework for Integrating Organizational Learning, Knowledge, Capabilities, and Absorptive Capacity in: Easterby-Smith, Mark - Lyles, Marjorie A. (ed.): *Handbook of organizational learning and knowledge management*. John Wiley and Sons Ltd., Chichester. 153-182.
- EDiTE projekt weboldal – 1. ciklus <http://www.edite.eu/2012-2014/> Letöltés ideje: 2017. január 20.
- EDiTE projekt weboldal – 2. ciklus <http://www.edite.eu> Letöltés ideje: január 20.
- ELTE/EDiTE PhD Program <http://www.eng.ppk.elte.hu/wp-content/uploads/2015/11/EDiTE-EJD-H2020-ELTE-PhD-Program-20151105.pdf>
Letöltés ideje: 2016. május 20.
- Erdei Gábor (2009): Nem formális és informális tanulás a munkahelyek világában. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): *Nonformális – informális – autonóm tanulás*. Debreceni Egyetem, Debrecen. 173-181.
- Giles, C. – Hargreaves, A. (2006): The Sustainability of Innovative Schools as Learning Organizations and Professional Learning Communities During Standardized Reform. *Educational Administration Quarterly*. 42 (1). pp. 124-156
- Halász, Gábor (2014): Eredményes tanulás, kurrikulum, oktatáspolitikai. In: Benedek András – Golnhofér Erzsébet (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből - 2013: Tanulás és környezete*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Budapest. 79-104.

- McLaughlin, M. W. – Berman, P. (1975): *Macro and Micro Implementation*.
<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P5431.pdf> Letöltés ideje: 2017. január 20.
- Nieuwenhuis, F. M. – Van Woerkom, M. (2007): Goal Rationalities as a Framework for Evaluating the Learning Potential of the Workplace. *Human Resource Development Review*, 6. 64-83.
- OECD (2000): *Knowledge Management in the Learning Society*. Paris.
- Rapos, Nóra – Kopp, Erika – Lénárd Sándor – Szivák Judit (2014): The Position of Social Justice in the Teacher Education Curriculum in Hungary. In: Mészáros, György – Györfiné Körtvélyesi, Franciska (eds.): *Social Justice and Diversity in Teacher Education. Proceedings of the Winter Conference of the Association for Teacher Education in Europe*. 15-17 April, 2014 Budapest. ATEE 73.
- „The Learning Teacher” Research Program <http://www.eng.ppk.elte.hu/wp-content/uploads/2015/11/EDiTE-EJD-H2020-ELTE-Research-Program-20151105.pdf> Letöltés ideje: 2016. május 20.